

Makalenin Türü/ Article Type : Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi/ Date Received : 03.09.2021
Kabul Tarihi/ Date Accepted : 10.12.2021
Yayın Tarihi/ Date Published : 31.12.2021
Yayın Sezonu/ Pub Date Season : Güz/ Autumn

Covid-19 Öncesi ve Sonrası Dönemlerinde Tarım, Sanayi ve Turizm Sektörleri Kamu, Mevduat ve Katılım Bankalarının Kredi Performanslarına Etkisi

Mehmet DOĞAN*

Anahtar Kelimeler:

COVID-19,
Bankacılık,
Katılım Bankaları,
Kredi Performansı,
Sektörel Etki

ÖZ

COVID-19 salgını kısa bir zaman içinde sağlık krizinden ekonomik krize dönüşmeye başlamıştır. Bu çalışmada COVID-19'un farklı sektörlerdeki etkisinin bankaların sektörel kredi performanslarına etkisi tartışılmıştır. Çalışmada tarım, turizm ve sanayi sektöründe lokomotif iller seçilerek COVID-19 pandemisi öncesi ve sonrası döneminde kamu, mevduat ve katılım bankalarının riskli sektörlerdeki kredi tercihleri, bu sektörlerin kredi performansları, sektörlerin ve illerin toplam GSYİH içerisindeki payları, ele alınan sanayi alt sektörleri araştırılmıştır. Seçili illerde ele alınan sektörlerin kredi performans oranı verileri üzerinden istatistikî yöntemle analiz edilmiştir. Bu analizde COVID-19 salgını sonrasında uygulanan politikaların bankacılık kredi performansına olumlu etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

The Effect of Agricultural, Industrial and Tourism Sectors on Credit Performances of Public, Deposit and Participation Banks Before and After Covid-19

Keywords:

COVID-19,
Banking,
Participation Banks,
Credit Performance,
Sectoral Impact

ABSTRACT

The COVID-19 outbreak started to transform from a health crisis to an economic crisis in a short time. In this study, the effect of the impact of COVID-19 in different sectors on the sectoral loan performance of banks is discussed. In the study, the locomotive provinces in the agriculture, tourism and industry sectors were selected, and the credit preferences of public, deposit and participation banks in risky sectors, the credit performance of these sectors, the shares of sectors and provinces in the total GDP, and has been researched the industry sub-sectors discussed in the period before and after the COVID-19 pandemic. The credit performance ratio of the sectors in the selected provinces has been analyzed by statistical method. In this analysis, it was concluded that the policies implemented after the COVID-19 outbreak had a positive effect on banking credit performance.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finans Enstitüsü, mehmet6081@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8355-2350

1. Giriş

2019 yılında Çin'in Vuhan bölgesinde ortaya çıkan hızlı bulaşıcı özelliğiyle ile dünya ülkelerine kısa sürede yayılan COVID-19 ile mücadele için 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından küresel salgın ilan edilmiştir. Uzun çalışmalar sonucunda aşının bulunmasıyla ülkeler, virüsün sosyal ve ekonomik hayata olan etkisinden kurtulmak için aşılama programlarına hız vermişlerdir. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 09/07/2021 tarihi itibarıyla 4.010.834 ölüm dahil 185.291.530 kişide onaylanmış COVID-19 vakası olmuş, 7 Temmuz 2021 tarihi itibarıyla 3.078.787.056 doz aşı uygulanmıştır (Who, 2021)' .

Pandemi etkisiyle oluşan sağlık krizi dünya ekonomilerinde ciddi daralmalar meydana getirmiştir. Hastalıkla mücadele noktasında sokağa çıkma yasağı ve bir takım kısıtlayıcı tedbirler uygulanarak insanların evde kalması sağlanan bu dönemde dünyada üretim ve harcamalarda negatif büyüme gerçekleşmiştir. Bu kısıtlamalar bazı sektörlerde daralmalar bazı sektörlerde ise fırsatlar meydana getirmiştir.

Ülkeler ekonomik daralma ve kısıtlamanın ortaya çıkardığı ekonomik zorluklarla mücadele için çeşitli destek paketleri açıklamışlar, parasal genişleme ve düşük kredi faizi politikaları uygulamışlardır.

Sağlık Bakanlığı verilerine göre 03.07.2021 tarihi itibarıyla 49.874 ölüm dahil 5.440.368 onaylanmış COVID-19 vakası gerçekleşmiş, 10.07.2021 tarihi itibarıyla 57.407.028 doz aşı uygulanmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2021). Türkiye'de ekonomi yönetimi pandemi koşullarının ekonomiye negatif etkilerine karşı regülasyon uygulamalarını artırmıştır. Merkez bankası kanalıyla yürütülen düşük faiz politikası; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) banka sermaye yeterliliği hesaplanmasında ve kredilerin sınıflandırılmasında değişikliğe giderek banka yükümlülüklerin hafifletilmesi, donuk alacak gün sayısının 90 günden 180 güne çıkarılması ile piyasa paydaşlarının rahatlatılması yanında aktif rasyo uygulaması ile piyasalara kredi sağlamaları amacıyla bankacılık sektörüne bir takım artı yükümlülükler getirmiştir. Aktif rasyo uygulamasında bankalara mevduat büyüklükleri üzerinden mevduat türü ve banka grupları baz alınarak kredi plasman hedefi verilmiş bu hedefe ulaşamayan bankalara finansal yaptırım uygulamasına geçilmiştir. Döviz mevduata daha fazla kullandırım kat sayısı uygulanmıştır. Konvansiyonel bankalara katılım bankalarına göre daha yüksek kullandırım rasyosu belirlenmiştir. Bu dönemde bankaların piyasalara daha fazla kaynak sağlamasını teşvik eden ve sorumluluklar yükleyen mevzuat değişiklikleri yapılmıştır. Finansal piyasaların etkinliğinin artırılmasıyla reel sektörün krediye ulaşmasının desteklenmesi, işletme yatırımları ve işletme sermayesi ihtiyaçlarının bankalardan karşılanmasına yönelik hazine destekli Kredi Garanti Fonu (KGF) kredi paketleriyle piyasaların rahat nefes alması amaçlanmıştır. COVID-19 döneminde ekonomik büyümeyi sağlayan kredilerin ilerleyen süreçlerde ekonomiye nasıl bir etki bırakacağı bu etkinin negatif sonuç doğurması durumunda yapılması gereken hazırlıkların ne olduğunun belirlenmesi önem arz etmektedir.

COVID-19 döneminde bankalar risk ve kredi plasmanı yönetimini risk düzeyi yüksek sektörler hangi politikalar ile yürüttüğü, bu sektörlerin kredi performanslarının nasıl gerçekleştiğinin tespit edilmesine yardımcı olacak tarım, turizm ve sanayi (gıda,

inşaat, maden ve tekstil) sektörleri ele alınarak bu sektörlerin en fazla yekûn tutan iller üzerinden çalışma yapılması amaçlanmıştır. Pandemi öncesi ve pandemi süreci döneminde belirlenen sektörler açısından politikalar ve uygulamaların nasıl gerçekleştiği hususunun tespiti önem arz etmektedir. Bu sektörlere verilen desteklerin banka performanslarına yansımaları ne yönde olmuştur. Katılım bankaları ve kamu bankaları açısından kredi plasmanı politikaları doğru sektörlerle verilip verilmediğinin anlaşılması bu araştırmanın diğer konuları arasındadır. Pandemi ortamının devam etmesi durumunda krizden en fazla etkilenecek sektörlerin yaşayacağı zorluklar bankaların kredi tahsilat kalitesini düşürmesi beklenebilir. Ekonomide meydana gelecek olası küçülme ve aktif kalitesindeki zayıflama banka karlılıklarında azalmaya neden olacaktır. Karlılıkların azalması likiditeye olumsuz etkisi olabilir. Olası senaryolar üzerinde durularak bekleyen tehditlerin etkileri minimize edilmesi hususunda sergilenecek yaklaşımlar önceden belirlenmesi gerekmektedir.

Pandemi sürecinde kredilerin takibe dönüşümü için yasal sürenin 180 güne çıkarılması, firmaların yapılandırma taleplerine bankaların kolaylık sağlaması yapılandırmalar bildiriminde bulunurken 'mücbir haller kodu' ile iletilmesi firmaların kredi notunun olumsuz etkilenmemesini destekleyen yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı sektörleri komaya sokan salgının bu sektörlerde faaliyet gösteren firmaların yoğun bakımda tutulması anlaşılır bir durumdur. Bu firmaların yoğun bakımdan normal ticari hayata dönmeleri durumunda ilerleyen dönemlerde bu sektörlerin kredi performanslarını doğrudan etkileyecektir. Firmaların yaşadığı iş kayıpları nedeniyle oluşacak küçülmeler ve bir kısım sabit maliyetlerin bilançolara yansımaları ortaya çıktığında bu krize yeterlismeye ile girmeyen firmaların kredi risk analizi yapılmalıdır.

Bu çalışma COVID-19 salgını neticesinde Türkiye'deki finansal sektörün kredi genişleme ve kredi yapılandırma politikasının kredi performansına etkisini anlamaya yönelik ele alınmıştır. Literatüre COVID-19 sağlık krizinde güncel veriler ışığında reel ve finansal sektörlerin, yaşadığı krizleri ve yürüttüğü politikaları inceleme katkısı sunacaktır.

Bu çalışmada literatürde yer alan ekonomik ve finansal krizler, COVID-19 ekonomik krizler, COVID-19 finansal krizler üzerine yapılmış birçok çalışmalara yer verilmiştir. Seçilmiş iller ve sektörlerin banka gruplarına göre kredi performansları COVID-19 salgını öncesi ve sonrası dönemler karşılaştırılarak istatistiki yöntemle analiz edilmiştir. Bankaların kredi performansları COVID-19 döneminde pozitif seyrettiği, kamu bankalarının ise diğer banka grupları içerisinde daha iyi performans sergilediği tespit edilmiştir. COVID-19 döneminde uygulanan politikaların bankaların kredi performansına olumlu yansıdığı değerlendirilmiştir.

2. Literatür Araştırması

Eren ve Saraçoğlu (2017) yaptığı çalışmada kar oranlarının azalması sistemin büyüme dinamiklerini durdurduğu ve krize yol açtığı sonucuna varılmıştır. Işık ve Duman (2012) reel ve finansal göstergeler açısından 1929 ve 2008 yıllarında yaşanan küresel krizleri karşılaştırmalı analiz etmişlerdir. Çalışmada, "1929 ve 2008 yıllarında yaşanan küresel krizler ABD ülkesinden dünyadaki diğer ülkelere yayıldığı, finans sektöründen başlayıp

reel sektörü içerisine alan makro denge bozularak büyümede gerileme yaşandığı ve işsizlik oranlarının arttığı tespit edilmiş, ekonomik krizlerin kısır döngüden çıkabilmesi için dünya piyasalarına uygun küresel bir finansal yapının geliştirilmesi gerektiği ve küresel bir denetim sistemine ihtiyaç olduğu" sonucuna varılmıştır. Fidan ve Fırat (2020) BRIC ülkelerinin 2008 küresel finans krizi sürecindeki temel ekonomik göstergeleri karşılaştırmalı olarak irdelemeye çalışmışlardır. Çalışmada gelişmekte olan BRIC-T ülkeleri içerisinde krizin etkilerini yüksek dış ticaret açığı veren Türkiye ile Rusya en fazla hissettiği, ihracata dayalı ekonomisiyle dış ticaret fazlası olan Çin'in en az hissettiği, Rusya petrol fiyatlarının düşmesinden Türkiye yabancı sermaye çıkışlarından ciddi etkilendiği sonucuna varılmıştır.

Dünya tarihinde pek çok defa yaşanan salgınlar sosyal ve iktisadi hayatta krizlere yol açmış derin ekonomik etkiler bırakmıştır. Huberman (1976) 1347 veba salgınında yaşanan sosyoekonomik ilişkileri ele almıştır. Çalışmada "Veba salgını 1347'den 1350'ye kadar Avrupa nüfusunun muhtemelen üçte birini kırdığı, feodal yapının bozulmasıyla toprak sahipleri ücreti iki katına çıkardıkları, toprakları bölerek köylülere kiraladıkları, köylüler iyi çalışma koşulları için seslerini yükseltmeye başladıkları " tespit edilmiştir. Demografik daralma bir açıdan gıda maddelerine olan talebi de azaltmış, kiralaları ve fiyatları aşağıya çekmiş, bazı lüks malların fiyatlarını ise artırmış yerel ve bölgesel ticaret hacmini zayıflatmıştır (Peter, 2009). Birçok yazar ve düşünür nüfus artışını engellemesi nedeniyle günümüz Avrupa'sının refah düzeyini olumlu yönde etkilediğini, feodalizmi yıktığını, kent mimarisini değiştirdiğini, halk sağlığına katkı yaptığını ve ormanları koruduğunu söylemektedirler (Haris, 1994).

Terzioğlu ve Dişbudak (2017) Türkiye'nin en büyük 500 firmasının 2001 ve 2008 krizlerinden etkilenme biçimlerini ve krizlere karşı geliştirdikleri stratejileri analiz etmişlerdir. Analizde İstanbul Sanayi Odası ve Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilen istihdam, katma değer gibi veriler üzerinden farklı nitelikteki krizlerin büyük firmalar üzerindeki etkileri incelemişlerdir. En büyük 500 sanayi firmasının istihdam payı 1997 yılında %15,2 iken 2010 yılında %11,0'e gerilediği, bu durumun 500 büyük firmanın emek yoğun üretimden sermaye yoğun üretime geçme çabası olarak yorumlanabileceğini ifade etmişlerdir. Büyük firmaların krize karşı dayanıklı olmaları finansal yapılarının sağlam olması olabileceği gibi kriz döneminde ortaya çıkan yükün önemli bir kısmı taşeron firmalara yüklemeleri olabileceğini ifade etmişlerdir. 1998 yılında 500 büyük firmanın katma değer payı %29 iken 2010 yılında bu pay %48'e ulaştığı, katma değer açısından Türkiye ekonomisinde tekelleşme eğiliminin arttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Başar ve Coşkun (2001) finansal krizlerin ortak özelliklerini açıklayarak, Türkiye'de yaşanan finansal krizlerin Asya krizleriyle benzerliklerini araştırmışlardır. Çalışmada dışa açılım yapan gelişmekte olan ülkeler ile ekonomik ve finansal yapı olarak dışa açılıma hazır olmayan ülkeler ekonomide iyimserlik hakim olduğunda sermaye bolluğu yaşayarak ciddi büyüme trendleri yakaladığını piyasada en ufak olumsuzluk olduğunda uluslararası sermaye güvenli liman olarak gelişmiş ülkelere kayarak çıktıkları ülkelerde ciddi hasar bıraktığını tespit etmiştir.

Ak ve Çinko (2009) küreselleşen dünyada yaşanan bankacılık krizlerini incelemişlerdir. Çalışmada kavramsal çerçeve, sektördeki riskler ve bankacılık krizlerinin

nedenleri ele alınmış krizlerin iktisadi yansımaları üzerinde durulmuş ve bazı alternatif önerilere yer verilmiştir. Likidite, kur ve faiz riski duyarlılığı yüksek olan bankacılık sektöründe risk yönetiminin etkinleştirilmesi büyük önem taşıdığı tespiti yapılmıştır.

Sezal ve Levent (2020) 2018 yılında yaşanan krizin Türk bankacılık sektörüne etkisi incelemişlerdir. Çalışmada ülke merkez bankalarının politika değişikliği, küresel piyasalarda artan risk algılamaları ile gelişmekte olan ülkelerden çıkış eğilimi, petrol fiyatlarındaki artış ve ABD'nin Türkiye'ye yönelik yaptırım açıklamaları, yurtdışı piyasalarında olumsuz gelişmeleri destekleyen dışsal etkenler olarak değerlendirilmiştir. Yaşanan yüksek faiz ve enflasyon, iç talepte kayda değer bir gerilemeye ve şirketlerin ödeme yükümlülüklerini yerine getirememesine neden olduğundan iflaslar ve konkordato süreci başladığını bankaların ciddi sorunlu kredilerle baş başa kaldığını tespit etmişlerdir.

Yalçın ve Tunay (2020) sektörlere göre çeşitlendirmenin, Türkiye'de ticari bankaların kullandığı kredilerin riskine etkisini analiz etmişlerdir. Kredi portföyünün bir yoğunlaşma ölçütü olarak Herfin- dahl- Hirschman Endeksi (HHI) kullanılmış ve 2002-2018 dönemini kapsayan yıllık verilerle dinamik panel veri yöntemine dayanan analiz yapılmıştır. Sektörel yoğunlaşma genel olarak bankaların kredi yönetimi politikaları etkinliğini bozduğu ve kredi riskini yükselttiği, daralma dönemlerinde sorunlu kredilerin toplam kredilere oranını yükselttiği sonucuna varılmışlardır. Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, banka sistemine yönelik düzenlemeleri kapsamının, çetin rekabet koşulları gözetilerek ve bankalara makul karlılık oranları elde etmelerine elverişli bir hareket alanı tanınarak belirlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Tunalı ve Pekçoşkun (2019) Türkiye nezdinde, bankacılık sistemi içerisindeki iki önemli aktörün ayrıştıkları noktaları performans göstergelerinden hareketle saptamaya ve katılım bankaları ile geleneksel bankalar arasındaki performans belirleyicilerini analiz etmiştir. Çalışmada ampirik sonuçları yüksek mevduat oranlarına ve rezervlere sahip olan bankalar CAMELS göstergeleri bağlamında daha iyi finansal performansa sahip olduğunu daha yüksek aktif büyüklüğü ve genel giderler rasyosuna sahip olan bankalar için ise bu göstergelerin banka finansal performansı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi görülmediğini; Katılım bankaları için ise aktif büyüklüğü ve mevduat oranlarının finansal performans üzerinde geleneksel bankalara görece negatif etkiye sahip olması sisteme daha sonra dâhil olmaları ve buna bağlı olarak yeterli deneyime sahip olmamalarından kaynaklandığını tespit etmişlerdir.

Aktaş ve Avcı (2013) 2009-2011 yıllarına ait katılım bankacılığının yıllık verileri ile faize dayalı bankacılık sektörünün yıllık verileri kullanılarak etkinlik karşılaştırması yapmışlardır. Çalışmada model olarak, Veri Zarflama Analiz yöntemi kullanılmakta, veri olarak 3 girdi değişkeni (toplanan fonlar, personel giderleri, kâr payı giderleri) ile 2 çıktı değişkeni (kullandırılan fonlar, kâr payı gelirleri) kullanılmıştır. Kamu bankacılığının etkinliğinin analiz döneminde en yüksek olduğunu, faize dayalı özel bankacılığın ikinci sırada ve katılım bankacılığının son sırada yer aldığını tespit etmişlerdir. Bunun yanında, toplam faktör verimlilik değerlerine göre Katılım bankacılığının etkinlik artışının en yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Katılım bankalarının teknolojik yatırımlarını artırması

durumunda elde edeceği rekabet gücü artışı yatırımcı sayıları ve yatırım miktarlarının artacağını ortaya koymuşlardır.

COVID-19 salgını ile 1347 veba salgınlarının ekonomik etkilerine yönelik benzerlik ve farklılıklara baktığımızda tarıma dayalı ekonomi ile kapitalist ekonominin farklı etkilendiği söylenebilir. Benzerlikleri arasında toplumlarda meydana getirdiği panik havası neticesinde evlere kapanmayla meydana gelen iktisadi faaliyetlerdeki yavaşlama sayılabilir. Nüfusların erime oranlarında ise iki pandemi arasında ciddi farklar mevcuttur. Worldometers verilerine göre dünyada 11.07.2021 tarihi itibarıyla 7.878.530.420 kişi yaşamaktadır (Worldometers, 2021). Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 09.07.2021 tarihi itibarıyla 4.010.834 kişi COVID-19 hastalığından vefat etmiştir (Who, 2021). Ele alınan dönemde COVID-19 salgınında ölen insanların dünya nüfusuna göre oranı %0.50 olarak gerçekleşmiştir. Salgın devam ettiği için ölüm oranları kesin bilgiyi içermemektedir. Avrupa'da 1347 veba salgınında ölenlerin toplam nüfusa oranı 1/3 olarak gerçekleşmiştir (Huberman, 1976). Bu iki salgının ölüm oranlarına bakıldığında veba salgınının ayrıştığı görülebilir. 1347 veba salgınında ölenlerin çok yüksek olması nedeniyle bu dönemde işsizlik sorunu olmamış, tarım işçilerinin önemi artmıştır. ABD ülkesinde, 2019 yılı Aralık ayında işsizlik oranları %3,5 iken, dünyada pandemi ilan edilmesiyle birlikte işsizlikte yüksek artış yaşanmış bu oran Nisan 2020'de 14.7'ye yükselmiştir (Şanlı, 2020). Diğer dünya ülkelerinde işsizlik oranları küçük artışlar göstermiştir. Türkiye'de işten çıkarmaların olmaması için kısa çalışma ödeneği yapılarak işsizliğin artmasının önüne geçilmeye çalışıldığı söylenebilir. Küresel ekonominin küçülmesine rağmen işsizliğin ABD harici diğer ülkelerde çok artmamış olması uygulanan politikaların bir sonucu olarak yorumlanabilir. Veba salgınında ise aşırı ölümler toplam talebi düşürmesine rağmen çalışan sayındaki düşüş nedeniyle işsizlik ortadan kalkmış ve ücretlerde artışlar olmuştur.

Demir ve Eren (2021) COVID-19 salgını nedeniyle uygulanan kamu politikası ve dünyadaki iktisadi faaliyetlerin yavaşlaması nedeniyle Türkiye ekonomisine etkileri üzerine analizler yapmışlardır. Çalışmada salgının Türkiye'de bütçe açıkları ve kamu borcunun artmasına, sosyal güvenlik kuruluşu maliyesinin bozulmasına, cari işlemler açığının artmasına, resmi rezervlerin azalmasına ve döviz kurunun artmasına yol açtığını tespit etmişlerdir.

Şanlı (2020) COVID-19 pandemisinin küresel ekonomiye etkilerini ABD ve ÇİN ekonomileri üzerinden analiz etmiştir. Dünya ekonomisinin yaklaşık %41'ini, küresel toplam ticaretin %21 oluşturan en büyük 2 ekonomi olan Çin ve ABD üzerine ayrı bir inceleme yapmıştır. Çalışmada COVID-19'un tüm dünyada yayılmaya devam etmesi her ülkede toplam talebin ve arkasından toplam arzın azalmasına yol açtığı tespitini yapmıştır. Ekonomik küçülmenin ve salgının maliyetinin azaltılması için, Keynesyen model çerçevesinde belirtilen, toplam talebi ve ardından toplam arzı kalıcı bir şekilde arttırıcı maliye ve para politikalarının, kamu harcamaları üzerinden etkin bir şekilde kullanılması gerektiği sonucuna varmıştır.

Soylu (2020) Türkiye ekonomisinde belirtilen makroekonomik göstergelerde meydana gelen değişimleri incelemiştir. Çalışmada ekonomik göstergelerde meydana gelen değişimler, COVID-19'la mücadele kapsamında uygulanan genişletici para ve maliye

politikaları, Türkiye ekonomisinin “V” şeklinde bir trende sahip olacağını öngörmeyi mümkün kıldığı sonucuna varmıştır. Türkiye ekonomisinin uzun vadede yatırım fonksiyonunu yeniden tahsis etmesi gerekliliği COVID-19’un etkisi altında bir kez daha önem kazandığını ifade etmiştir.

Kaygısız (2021) ikincil veriler kullanılarak COVID-19 sonrası olması beklenen muhtemel gelişmeler ışığında Türk turizminde yaşanacak fırsatlar ve riskleri analiz etmiştir. Çalışmada seyahat sınırlaması ve karantinalar nedeniyle turizm faaliyetlerinin yapılamaması, ekonomik açıdan müşkül duruma düşen bireylerin turizm faaliyetine katılamaması turizm sektörünü etkilediğini tespit etmiş COVID-19 salgınının bireylerin tüketici davranışlarını etkilediği sonucuna varmıştır. Yıldız Conturk (2021) COVID-19 salgınının finansal piyasalar üzerindeki etkisini Dağıtılmış Gecikmeli Otoresif Sınır Testi (ARDL) yöntemi kullanarak analiz etmiştir. Çalışmada COVID-19’un borsa işlem hacmi üzerinde kısa vadede negatif yönde ve anlamlı bir etkisi olduğu, uzun vadede ise pozitif yönde ve anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna varmıştır.

Ersoy, Gürbüz ve Erdoğan (2020) COVID-19’un finansal performans üzerindeki ilişkisini incelemişlerdir. Bu çalışmada hastalıkla mücadele kapsamında uygulanan regülasyonların bankacılık sektörüne etkilerini araştırmışlardır. Hastalığın Türkiye’de görüldüğü 11.03.2020 tarihi başlangıç kabul ederek bu tarihten 10 hafta önce ve 10 hafta sonra aralığındaki haftalık bankacılık verilerini ele almışlardır. Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankaları ve katılım bankaları esas alınan çalışmada elde edilen sonuçlara göre, bu dönemde yerli özel ve kamusal sermayeli bankalar ile katılım bankaları piyasaya likidite sağlama, kredi kullandırma, kredi geri ödeme vadelerini uzatma, takip oranlarını azaltma uygulamaları neticesinde hane halkı ve reel kesim üzerindeki pandeminin oluşturacağı olumsuz etkinin kırılmasına katkı sağlandığı sonucuna varmışlardır.

Arabacı ve Yücel (2020) COVID-19’un Türkiye ekonomisine etkilerini ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından finansal istikrarı sağlamak amacıyla alınan önlemleri ele almışlardır. Çalışmada TCMB politikaları sonucunda açık piyasa işlemleri (APİ) aracılığıyla sağlanan net fonlama miktarında artış gözlemlendiği, politika faiz oranlarında indirimle gidildiği, Türk lirası ve yabancı para likidite yönetiminde esneklik ve öngörülebilirlik artırıldığı, reel sektöre kredi akışının kesintisiz devamını sağlayabilmek için bankalara ilave likidite imkânları tanındığı ve ihracatçı firmaların nakit akışının desteklenmesine yönelik reeskont kredi düzenlemeleri yapıldığı tespit edilmiştir. Pandeminin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilebilmesi için para politikası ile birlikte maliye politikası ve diğer politik araçların birlikte kullanılması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Öztürk, Kanuşağı ve Özcan (2020) TCMB tarafından 2010 yılında başlatılan ve COVID-19 sürecinde de uygulanan para politikalarının finansal istikrar hedefine ulaşmada ne kadar başarılı olduğu sorusuna cevap aramışlardır. 2010- 2020 dönemine ait üç aylık veri setleri kullanılmıştır. Çalışmada ekonomik kriz dönemlerinde para arzı çok hızlı artarken enflasyonun arttığı, TL dolar karşısında değer kaybederken, rezervlerde daralma ortaya çıktığı tespiti yapılmıştır.

Gençtürk, Senal ve Aksoy (2021) Katılım bankalarının pandemi dönemindeki genel performanslarını MARCOS yöntemini kullanarak analiz etmişlerdir. Çalışmada Türkiye’de bulunan 5 katılım bankasının pandemi öncesi ve pandemi sonrası belirlenen dönemlerdeki performanslarını tespit edilmiştir. Pandemi öncesi dönemde katılım bankalarının performansının değerlendirilmesinde tasfiye olunacak alacaklar kriteri önemli bir önceliğe sahipken, pandemi döneminde net kar ve tasfiye olunacak alacaklar kriterinin katılım bankalarının genel performans değerlemesinde önceliğinin arttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Arzova ve Şahin (2021) COVID 19 salgını ve sonrasındaki süreçte İslami finansman modelinin etkisini ele almışlar ve İslami finansman araçlarının kullanımına ilişkin öneriler sunmuşlardır. Çalışmada İslami finansman modelinin, finansman sürecinde toplumsal refah, sosyal ve çevresel unsurlar ile ekonomik dengenin gözetilmesi ilkesi salgın sürecinin sosyal finansmanı açısından önem taşıdığı tespitini yapmışlardır.

Türkiye ekonomisinin COVID-19 öncesinde yaşadığı bozulma eğilimleri COVID-19 etkisiyle bazı sektörlerde artarak devam etmiştir. Makro dengenin içerisinde yer alan hizmet sektörü COVID-19 pandemisinde en fazla etkilenen sektörler arasında yer aldığı gözlemlenmektedir. Hizmet sektörü TÜİK (2019) verilerinde göre Türkiye ekonomisindeki payı %16.2 olarak gerçekleşmiştir. Hizmet sektörü çalışanları 2019 Mayıs ayında toplam çalışan sayısındaki payı %56,6 gerçekleşmiştir (TÜİK, 2019). Makro ekonomi göstergelerinin bozulmasında bu sektörün yaşadığı iş kayıplarının payı olduğunu söyleyebiliriz. Hizmet sektörünün istihdam oranına bakıldığında ülke işsizlik oranını bu sektörde meydana gelecek daralma ciddi etkileyecektir. İşsizlik oranlarının artması bütçe açıklarına negatif etki oluşturmaktadır. İşsizlikle baş etmede en önemli enstrüman yatırımların artırılmasıdır. Uygulanan genişletici para ve maliye politikaları yoluyla sağlanacak düşük maliyetli finansman yeni yatırımları teşvik edecektir.

Piyasanın yaşadığı krizler genel itibarıyla reel ve finansal kaynaklı olarak incelenmektedir. Piyasada her şey normal seviyede giderken salgın hastalıklar nedeniyle oluşan krizlere sağlık krizi olarak bakılabilir. Finansal krizlerin ortaya çıkaran başlıca nedenler arasında para krizi, bankacılık krizi, dış borç krizi ve sistematik kriz şeklinde incelenmektedir. Reel krizler ise teknolojik değişimler, üretimde hızlı daralma, fiyatlardaki hızlı değişim, hızlı talep değişikliği, iş sektörlerinin karlarında azalma gibi faktörler reel krizin nedenleri arasında sayılabilir. COVID-19’un ekonomiye olumsuz etkisini azaltmak için uygulanan para ve maliye politikaları ve bankaların piyasayı destekleyen kredi hacmini artırıcı politikaları finansal piyasayı nasıl etkilediği ve olası risklerin tahlilinin yapılması önemlidir.

2. Veri ve Yöntem

Bu bölümde tarım, turizm ve sanayi sektöründeki seçilmiş 9 il üzerinden COVID-19 öncesi ve COVID-19 döneminde kamu, mevduat ve katılım bankalarının kredi performansları analiz edilecektir. Analize Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu sitesinde ilan edilen dönemsel bankacılık bultenifinturk verileri kaynaklık etmektedir. COVID-19 öncesi dönemi kapsayan 2017 Mart - 2020 Mart arası ve COVID-19 dönemi kapsayan 2020 Haziran - 2021 Martarası 3’er aylık dönemsel veriler ele alınmıştır.

Bankacılık göstergeleri üzerinden oluşturulan veri seti aşağıda sıralanmıştır.

1. Seçili sektörler: Tarım, turizm ve sanayi
 - a. Tarım sektörü için seçilen iller: İzmir, Konya, Mersin
 - b. Turizm sektörü için seçili iller: Antalya, Muğla, Nevşehir
 - c. Sanayi sektörü için seçili iller: İstanbul, Kocaeli, Bursa
2. Seçili banka grupları: Kamu bankaları, Mevduat bankaları ve Katılım bankaları
3. Takipteki alacaklar ve seçili sektör alt sektörleri kredi performans oranı verileri
 - a. Takipteki alacaklar
 - b. Toplam nakdi krediler oranı
 - c. Tarım sektörü kredi performans veriler: Ziraat ve balıkçılık kredi performansoranı
 - d. Turizm sektörü kredi performans veriler: Turizm kredi performans oranı
 - e. Sanayi sektörü kredi performans veriler: Gıda, meşrubat ve tütün, inşaat, metalve işlenmiş maden ve tekstil ve tekstil ürünleri kredi performans oranı

Türkiye ekonomisi lokomotifleri arasında yer alan tarım, turizm ve sanayi sektörleri COVID-19 salgınının ortaya çıkmadan önceki dönem ile pandemi döneminde gerçekleşen Kamu, Mevduat ve Katılım bankaları kredi performanslarına etkileri istatistiksel yöntemle analiz edilecektir.

Sektörlerin hacmi ve özellikleri dikkate alınarak iller seçilmiştir. Seçilen illerin TÜİK il bazında gayrisafi yurt içi hâsıla, 2019 verilerine göre payı %53,5 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2021). Seçilmiş sektörlerin alt sektörleri yayınlanmış BDDK verileri arasından seçilerek belirlenmiştir.

COVID-19 salgınından tarım, turizm ve sanayi sektörleri farklı etkilenmiştir. Bu dönemdekapanma ve seyahat yasaklarından dolayı turizm sektörüne yıkıcı etkisi olmasına karşın tarım ve sanayi sektörlerinde üretim hızının kesilmemesi için işçi ve işyerleri kısıtlamadan muaf tutularak negatif etkinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Türkiye ekonomisinin öncü sektörleri arasında yer almaları ve sektörlerle COVID-19 etkilerinin farklı yansması bu sektörlerin seçiminde etkili olmuştur.

Bankaların kredi performansları seçilmiş sektörlerde hangi yönde gerçekleştiğinin tespit edilmesi çalışmanın amaçları arasındadır. Bankaların kredi genişlemesi ve kredileri yapılandırma politikaları kredi performanslarına etkisinin ne yönde olduğu ve ileriki dönemlerde kredi geri ödemeleri zorlaştıracak risklerin kredi performansına etkisinin ne olacağı ele alınacaktır.

4. Analiz

1929 büyük buhran öncesinde ABD ekonomisi ciddi sorunlarla boğuşurken, 1918 yılında dünyada İspanyol gribi salgını yaşanmıştır. 2008 yılında ABD kaynaklı küresel finans krizinin etkileri devam ederken COVID-19 virüsüyle dünya ekonomilerinde yaşanan daralmalar 1929 büyük buhran gibi dünyada yıkıcı bir ekonomik krize yol açabilir.

Türkiye’de bankacılık kredi performansları 2017 Mart döneminden 2021 Mart dönemi ele alınmıştır. Aralık 2019 verilerine göre bankaların kredi performanslarının en yüksek seviyeye ulaştığı COVID-19 döneminde uygulanan regülasyonların etkisiyle kredi performans oranlarının kabul edilebilir seviyeye geldiği görülmektedir. Bu durum Şekil 1’den izlenebilir.

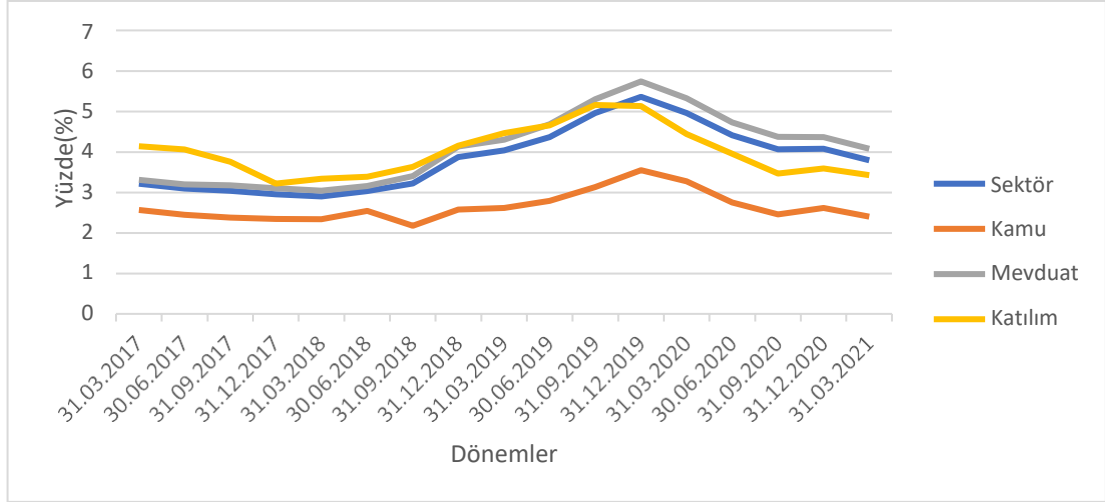
30.06.2018 tarihinde sektör kredi performansı %3,03, kamu bankaları kredi performansı %2,55, mevduat bankaları kredi performansı %3,16, katılım bankaları kredi performansı %3,39 olarak gerçekleşmiştir. 31.12.2019 tarihinde sektör kredi performansı %5,13, kamu bankaları kredi performansı %3,55, mevduat bankaları kredi performansı %5,74, katılım bankaları kredi performansı %5,13 olarak gerçekleşmiştir. 03.03.2021 tarihinde sektör kredi performansı %3,79, kamu bankaları kredi performansı %2,4, mevduat bankaları kredi performansı %4,08, katılım bankaları kredi performansı %3,43 olarak gerçekleşmiştir (Bkz. Şekil 1).

30.06.2018-31.12.2019 tarihleri arasındaki dönemsel rakamlara göre bankaların kredi performansı piyasa şartları içerisinde kabul edilebilir sınırlarının üzerine çıkmıştır. Kamu bankaları kredi performansı diğer banka gruplarına göre pozitif ayrılmıştır. Kamu bankaları kredi rekabetine çok dâhil olmadan tabana yayılma politikası uygulamış olabilir. Kamu bankalarını sektör ve mevduat bankalarına dâhil etmeden hesapladığımızda özel yerli ve yabancı mevduat bankalarının kredi performansı mevcuda göre negatif ayrışacaktır. Pandemi döneminde uygulanan genişletici para ve maliye politikaları ile firmaların likidite ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmış, kredi yasal takip sürelerinin artırılması ile firmaların ekonomik ömrü uzatılmış ve krediler yapılandırılmıştır. Bu uygulamalar bankaların kredi performanslarını olumlu etkilemiş kredi takip oranları düşürmüştür diyebiliriz. Bu iyileşmenin sanal bir iyileşmeden ibaret olup olmadığı ileriki dönemlerde incelenmesi gerekmektedir. Pandemi döneminde iyileşen rasyolara bakıldığında COVID-19 bankacılık kredi performansını olumlu etkilediği sonucu çıkmaktadır. Kısa dönem için geçerli olan bu durumun uzun dönemde nasıl bir etki bırakacağını sonraki çalışmalarda cevabını bulacaktır. COVID-19 öncesi firmaların takip oranı yukarı yönde hareket ederken sağlık kriziyle meydana gelen bazı sektörlerde yaşanan ekonomik küçülmelerin normal şartlarda kredi performansına etkisi negatif olarak gerçekleşmesi beklenir.

2018 yılında yaşanan dış ilişkilerden kaynaklı siyasi krizler artan döviz kuru nedeniyle büyük firmaların ciddi etkilendiğini, 2020 yılında etkisini gösteren COVID-19 sağlık krizinin ise hizmet sektörlerini ve perakende mağazaları daha fazla etkilediğini söyleyebiliriz. Esnafın kapanmayla birlikte kriz sonrası dönemde ödeme yapacağı kredi, kira gibi borçlarını çevirebilecek iş hacmini yakalayabilmeleri konusunda piyasada kaygular dile getirilmektedir. Pandemi sonrası normal iktisadi hayata geçildiğinde bu firmaların geri

ödemelerinde yaşaması muhtemel gecikmeler için bankaların hazırlıklı olması ve nasıl davranması gerektiği hususunda önceden planlaması önemli olacaktır.

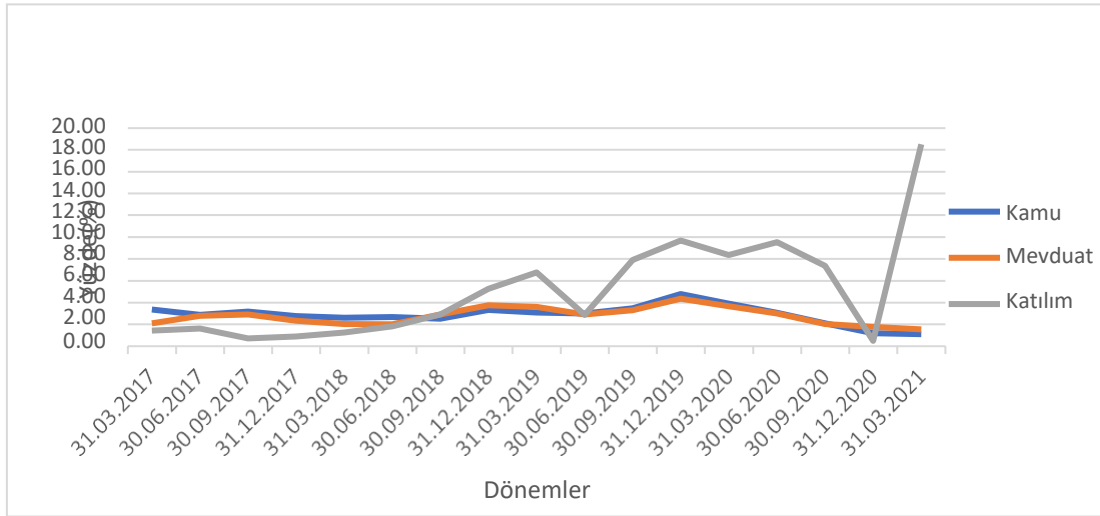
Şekil 1: Türkiye’de Bankacılık Kredi Performansı

Kaynak: BDDK

Bu çalışmanın amaçlarından biri de COVID-19 krizinin turizm sektöründe seçilmiş illerin bankacılık kredi performansını ne yönde etki ettiğidir. Şekil 2’de gözüktüğü gibi 31.03.2020 itibariyle kamu ve mevduat bankalarının kredi performansı %3,66 ve katılım bankaları kredi performansı %8,38 iken 31.03.2021 yılında kamu ve mevduat bankaları yaklaşık %1,54 gerçekleşmiş, katılım bankaları %18,52 olarak gerçekleşmiştir (Bkz. Şekil 2). Kamu ve mevduat bankaları COVID-19 döneminde kredi performansı olumlu etkilenmiş, katılım bankaları kredi performansında hızlı yükseliş yaşamıştır. Seçilmiş illerden Muğla’nın kredi plasmanın çok düşük olması ve bu kredinin takibe atılması katılım bankalarının kredi performansını hızlı yükselten etken olarak değerlendirilebilir. Seçilmiş üç ilin kredi performanslarının aritmetik ortalamaları alınması ortalamayı yükseltmiştir. Eldeki veriler ışığında ağırlıklı ortalamaları hesaplandığında %2,38 olarak gerçekleşmektedir.

Şekil 2: Seçilmiş İllere Göre Turizm Sektörü Bankalar Kredi Performansları

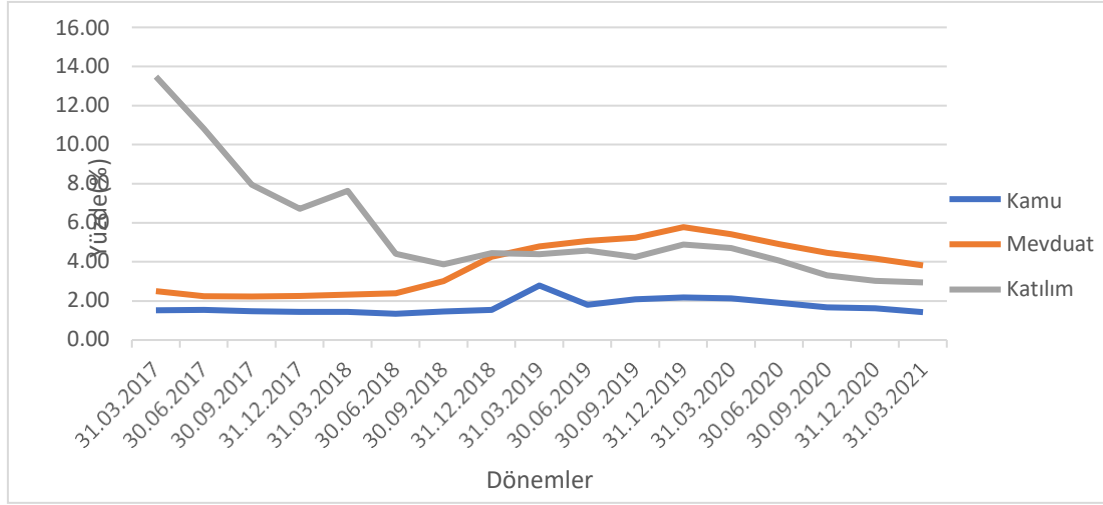

Kaynak: BDDK

Pandemi nedeniyle 2020 yılında turizm gelirleri %65,1 azalmıştır (TÜİK, 2021). Turizm gelirlerindeki yüksek oranda azalmaya rağmen kredi performanslarının olumlu etkilenmesi bankaların kredi verme sürecini başarılı yönettiğini göstermektedir.

Seçilmiş illerin tarım sektöründeki kredi performansları COVID-19 döneminde pozitif etkilenmiştir. Şekil 3'te gözüktüğü gibi seçilmiş illerin tarım sektörü COVID-19 öncesi kredi performansları 31.03.2020 tarihi itibarıyla kamu bankaları %2,13, katılım bankaları %4,71, mevduat bankaları %5,42 iken COVID-19 döneminde kredi performansları 31.03.2021 tarihi itibarıyla kamu bankaları %1,43, katılım bankaları %2,95, mevduat bankaları %3,82 olarak gerçekleşmiştir (Bkz. Şekil 3). Kamu bankalarının tarım kredileri kredi performansı 2017 -2021 yılları arasında %3'ün altında seyretmiştir. Bu başarılı performans kamu bankalarının tarım sektöründeki uzun geçmişe dayanan kredi tecrübesi önemli etkenlerden olduğu söylenebilir. Seçilmiş illerin toplam tarım riskinin yaklaşık %70'ini kamu bankaları oluşturmaktadır. Kamunun açıkladığı destek kredileri kamu bankaları aracılığıyla sektörüreticilerine ulaşması kamu bankalarının tabana yayılmasına ve kredi plasmanının artırmasına ciddi katkı sunmaktadır. Hacimsel büyüklüğü de dikkate aldığımızda kamu bankalarının kredi performanslarının %3'ün altında seyretmesi diğer banka grupları için potansiyel hedef sektör olarak değerlendirilebilir.

Şekil 3: Seçilmiş İllere Göre Tarım Sektörü Bankalar Kredi Performansları

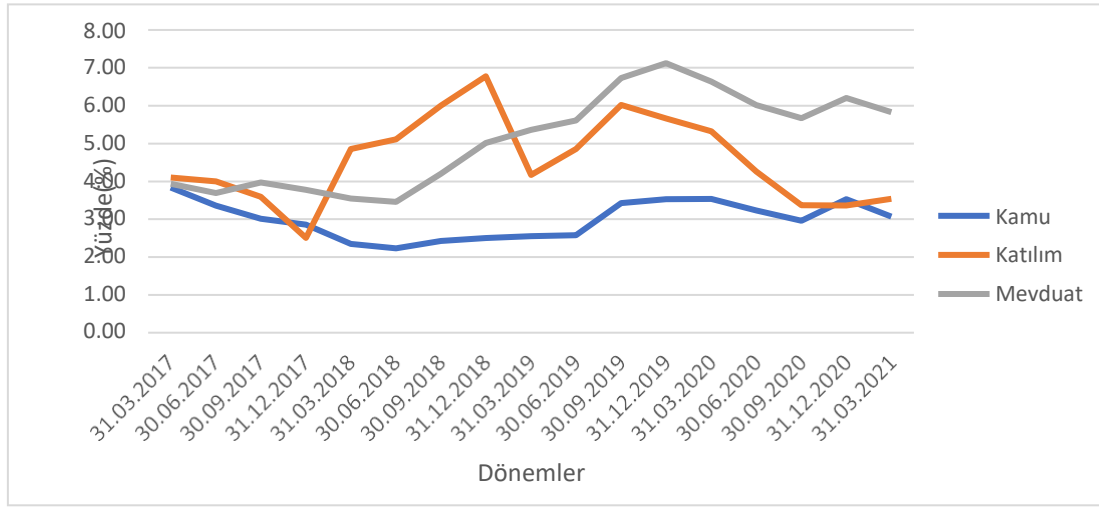

Kaynak: BDDK

Seçilmiş illerin sanayi sektöründeki kredi performansları COVID-19 döneminde pozitif etkilenmiştir. Bu dönemde sanayi sektöründe bir rahatlama söz konusudur. Sanayi sektöründe mevduat bankaları kredi performansının negatif ayrıştığını söylemekte mümkündür. Kamu bankalarının kredi performansını mevduat bankaları kredi performansından arındırdığımızda özel ve yabancı mevduat bankalarının kredi performansı çok daha yüksek oranda negatif ayrıştığından bahsedilebilir. Şekil 4'te gözüktüğü gibi seçilmiş illerin sanayi sektörü COVID-19 öncesi kredi performansları 31.03.2020 tarihi itibarıyla kamu bankaları %3,54, katılım bankaları %5,32, mevduat bankaları %6,64 iken COVID-19 döneminde kredi performansları 31.03.2021 tarihi itibarıyla kamu bankaları %3,07, katılım bankaları %3,54, mevduat bankaları %5,83 olarak gerçekleşmiştir (Bkz. Şekil 4).

COVID-19 döneminde bankaların kredi performans oranlarına olumlu yansımaları doğuran etkenlerden biri olarak bankaların reel piyasayı destekleme yaklaşımı gösterilebilir. BDDK (2021) aylık bülten verilerinde 2019 sonu bankacılık grupları kredi riskleri kamu bankaları 1.190.362 milyon TL, mevduat bankaları 2.308.603 milyon TL, katılım bankaları 136.202 milyon TL gerçekleşmiş 2020 sonu bankacılık grupları kredi riskleri kamu bankaları 1.697.286 milyon TL, mevduat bankaları 3.091.047 milyon TL, katılım bankaları 222.349 TL gerçekleşmiştir. Kamu bankaları yaklaşık 506.924 milyon TL, mevduat bankaları 782.444 milyon TL, katılım bankaları 86.147 milyon TL kredi artışı sağlamışlardır. Mevduat (kamu dâhil) bankaları ve katılım bankalarının toplam risk artışı 868.591 milyon TL iken bunun içerisinde en büyük payı %71 oran ve 509.924 milyon TL ile kamu bankaları yer almıştır. Reel piyasaya kredi yarışında başaktör olan kamu bankalarının kredi performans gerçekleştirmeleri diğer banka gruplarına nazaran daha olumlu seyretmiştir. Finansal sektörün piyasayı destekleyen davranış sergilemeleri karşısında bu iklimi fırsata çeviren reel piyasanın bu dönemde kredi geri ödemelerinde rahatlama emareleri gösterdiğini ve bankaların kredi performanslarına olumlu katkı sunduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 4: Seçilmiş İllere Göre Sanayi Sektörü Bankalar Kredi Performansları

Kaynak: BDDK

2016 yılında yaşanan darbe girişimi sonucu ABD- Türkiye ilişkileri dibe vurmasının ardından yaşanan siyasi krizlerin yanında 2018 yılında gelişmiş ülkelerin merkez bankalarının politika değişikliğiyle gelişmekte olan ülkelerdeki sermayeler gelişmiş ülkelere kaymaya başlaması Türkiye ekonomisini ciddi etkilemiştir. Ülkemizde yaşanan dış ilişkiler siyasi krizden dolayı Türkiye, ABD yaptırımlarına maruz kalmıştır. Yaşanan krizler ülke para birimini yabancı para birimleri karşısında çok sert değer düşüşüne yol açmıştır. Bu dönemde “yüksek faiz ve enflasyon nedeniyle iç talepte kayda değer bir gerileme ve şirketlerin ödeme yükümlülüklerini yerine getirememesi riskleri oluşmuş iflaslar ve konkordato ilanları artmıştır. Bu durum bankaların ciddi bir sorunlu kredi bakiyesi ile baş başa kalmasına yol açmıştır. Sezal ve Levent (2020) bankacılık piyasası bu dönemde yaşanan siyasi risk ve kur riski nedeniyle kredi performansları olumsuz etkilendiğini tespit etmişlerdir.

2018 krizinde iç piyasada yaşanan daralmalar, izlenen politikalar ve bankaların risk iştahındaki azalmalar nedeniyle firmaların yaşadığı sıkıntılar kredi performanslarını olumsuz etkilemiştir. 2020 yılı COVID-19 döneminde yaşanan krize karşı uygulanan politikalar ile bankaların kredi verme iştahındaki artış firmaların rahat nefes almasına katkı sunmuş bankaların kredi performanslarına olumlu etki yapmıştır.

Seçili illerde ele alınan sektörlerin kredi performans oranı verilerinden hareketle basit aritmetik ortalamalar üzerinden grafik oluşturulmuş ve analiz edilmiştir. Hesaplamalar COVID-19 dönemi ve öncesini kapsayan 2017mart- 2021mart arası 3 aylık dönemsel verilerle yapılmıştır. Bankacılık sektörü gruplara ayrılarak kamu, katılım ve mevduat bankaları olarak incelenmiştir. Sektörlerin iller içerisinde performansları dikkate alınarak her sektörde 3 il ele alınmış toplam 3 sektör 9 il üzerinden analiz edilmiştir. Diğer iller de çalışmaya dahil edilebilir. Veriler oransal bilgi içerdiğinden basit aritmetik ortalama tercih edilmiştir. Ele alınan sektör ve banka grubunun 3 ildeki performans oranının basit aritmetik ortalaması veri olarak kullanılmıştır. Bu illerin ilgili banka grubunun sektör kredi hacimleri birbirinden farklı olması nedeniyle basit ortalama yöntemiyle elde edilen verilerde sapmalar ortaya çıkabilir. Banka grupları içerisinde yer alan mevduat bankaları; kamu, yerli

özel ve yabancı özel bankalar olarak ayrı ayrı ele alınması konvansiyonel banka gruplarının kredi performansının analizini kolaylaştıracaktır.

5. Sonuç

TÜİK (2021) verilerine göre 2020 Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH) bir önceki yıla göre %1,8 büyümüş, bu büyümeler A10 düzeyinde büyüme hızlarında tarım, orman ve balıkçılıkta %4,8 artış, sanayi sektöründe %2 artış yaşanırken hizmet sektöründe %4,3 daralma yaşanmıştır. Hizmet sektörünün negatif büyümesindeki en büyük payı turizm sektöründe daralma yaşanmasından kaynaklanmaktadır. 2020 yılında yurt dışı ziyaretçi sayısında %69'luk azalma olurken gelirden %65'lik gerileme gerçekleşmiştir (TÜİK, 2021). Çalışmamda yer verdiğim sektörlerin 2019 GSYİH içerisindeki payları turizm %4,6, tarım %6,4 ve sanayi %21 olarak gerçekleşmiştir. İllerin GSYİH içerisindeki payları ise cari fiyatlarla A10 düzeyinde İstanbul %30,7, Bursa %4,1, Kocaeli %3,6, Antalya %3,5, Muğla %1,3, Nevşehir %0,3, Konya %2,1, İzmir %6,1, Mersin %0,18 olarak gerçekleşmiştir. Bu iller Türkiye GSYİH' dan %51.8 'lik payını almaktadır (TÜİK, 2021).

COVID-19 öncesi bankaların kredi performans oranları makul seviyenin üzerine çıktığı COVID-19 döneminde uygulanan politikalarla kredi performanslarında düzelmeler gerçekleştiği tespit edilmiştir. COVID-19 öncesi ve pandeminin sürdüğü dönemlerde kamu bankaları en iyi kredi performansına sahip iken mevduat bankalarının içerisinde kamu bankalarını çıkardığımızda özel ve yabancı mevduat bankalarının ise önemli derecede yüksek kredi performans oranına sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılım bankaları ise sektör ortalamasına yakın performans üretmiş kamubankalarından sonra ikinci en iyi performansa sahip olmuştur.

Seçilmiş iller ve sektörler arasında tarım ve turizm sektörü sanayi sektörüne göre daha iyi kredi performansına sahiptir. Kamu bankalarının en iyi kredi performansı tarım sektöründe gerçekleşmiştir. 2018 ve COVID-19 krizlerinin tarım kredi performansında olumsuz bir sonuç doğurmadığı gibi düşük ve yatay seyir izlediği tespit edilmiştir. Turizm sektöründe yaşanan daralmalara rağmen verilen teşvikler ve bankaların sektörü desteklemesi neticesinde kredi performansı iyi seviyede gerçekleşmiştir. Sanayi sektörü kredi performansı dönemler arasında keskin inişli çıkışlı gelişmeleri mevcuttur. Diğer sektörlerle nazaran kredi performansında negatif ayrılmıştır.

Bankaları tarım sektöründeki paylarını artırmalıdır. Tarım sektörü diğer sektörlerle göre krizlerden daha az etkilenmektedir. Kamunun tarımsal hasılat ve verimliliğin artırılması noktasında yeni politikalar geliştirip bankaların tarım kredi hacminin arttırılmasında teşvik edici olmalıdır. Bu sektörün kredi fiyatlaması diğer sektörlerle göre daha düşük olmalıdır.

Kamunun piyasayı rahatlatmak teşvik uygulamaları kapsamında Kredi Garanti Fonu (KGF) kredileri özellikle teminat üretemeyen firmalar için can suyu olmaktadır. Bu uygulama firmaların finansman ihtiyacını karşılamada önemli işlev icra etmiş kimi firmaların iktisadi ömrünü uzatmıştır. 2019 yılı sonunda 581.034 adet kredi için 188.200

milyon TL kullandırılan KGF teminatlı kredi 2020 yılı sonunda 883.157 adet krediye ve 306 milyar TL kredi hacmine ulaşmıştır (KGF, 2021).

Krizler en fazla sanayi sektöründe etkisini göstermektedir. Firmalar bu sektörlerde daha likit kalmalı ve yedek akçe ayırmalıdır. Olası krizlerden daha az yara almaları yanında güçlenerek çıkmalarına imkan sağlayabilir. Firmalar sektör çeşitlenmesinde tarım sektörünü de düşünmeli, olası fırsatları değerlendirmelidir. Tarım sektöründe profesyonel yatırımcının olması sektörün gelişimine katkı sunacaktır.

COVID-19 dışında makroekonomik ve bankacılık ile alakalı birçok etken kredi performansını etkileyebilir. Bankaların gecikmiş alacaklarının varlık yönetim şirketlerine satılmasından kaynaklı gecikmiş alacaklarda azalma ve bankaların kredi büyüklüğündeki artıştan kaynaklı takip oranında azalmalar için kredi performansını etkileyen diğer unsurlar arasında sayılabilir Kur farkı ve enflasyon kaynaklı kredi büyümesi olabileceği gibi yatırım ve tüketim kaynaklı kredi büyümesi de gerçekleşebilir. Bu verilerin hesaplanmasında daha ileri düzey ampirik analiz teknikleri kullanılabilir.

COVID-19 kaynaklı ekonomik krizle mücadele konusunda uygulanan genişletici para vemaleye politikası bankaların kredi performansına olumlu etki bıraktığını söylemek mümkündür. Kredi geri ödemelerinde firmaların finansal sıkıntı yaşamaması için kredi garanti fonu desteklerinin devam etmesi gerekmektedir. Bankacılık sektörü TL likiditelerinin yatırım ve işletme sermayesine ihtiyaç duyan firmalara kullandırılması hususunda teşvik edici politika geliştirilmelidir.

6. Kaynakça

- Ak, R., & Çinko, L. (2009). Küreselleşen ekonomilerde yaşanan bankacılık krizleri'nin anatomisi. *Maliye ve Finans Yazıları*, 1(83), 59-83.
- Aktaş, M., & Avcı, T. (2013). Türkiye'de katılım bankacılığı ile faize dayalı bankacılığın etkinlikaçısından karşılaştırılması. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 50(576), 85-98.
- Arabacı, & Yücel. (2020). Pandeminin Türkiye ekonomisine etkileri ve Türkiye Merkez Bankasitarafından finansal istikrarı sağlamak amacıyla alınan önlemler. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 9(2), 91-98.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1115243>
- Başar, M., & Coşkun, M. (2001). *Gelişmekte olan ülkelerde finansal krizlere yol açan faktörler* (pp. 117-157).
- Bddk.org.tr/BultenAylik. (2021). *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu*.
<http://www.bddk.org.tr/BultenAylik>
- Demir, & Esen. (2021). Covid 19'un yıkıcı ekonomik etkileri ve Türkiye ekonomisinde dönüşümühtiyacı. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 6(1), 88-105.
- Eren, A., & Saraçoğlu, M. (2017). Kapitalizmin tarihinde finansal krizler: Tarih tekerrür mü ediyor? *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 87-87. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.297181>
- Ersoy, Gürbüz, & Erdoğan, V. (2020). Covid-19'un Türk Bankacılık ve Finans Sektörü ÜzerineEtkileri, Alınabilecek Önlemler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı*, 19(37), 146-173.
- Ersoy, H., Gürbüz, A. O., & Fındıkçı Erdoğan, M. (2020). Covid-19'un Türk bankacılık ve finanssektörü üzerine etkileri, alınabilecek önlemler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı*, 19(37), 146-173.
- Fidan, A., & Fırat, E. (2020). 2008 küresel finans krizinin gelişmekte olan ülke ekonomilerine etkisi: BRIC ülkeleri-Türkiye karşılaştırması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 20(39), 85-100.
- Haris, M. (1994). *Yamyamlar ve krallar, kültürün kökenleri*. İstanbul: İmge Yayınları.
- Huberman, L. (1976). *Feodal toplumdan yirminci yüzyıla*. İstanbul: Bilim Yayınları.
- Işık, N., & Duman, E. (2012). Reel ve finansal göstergeler açısından 1929 ekonomik buhranı ve2008 küresel krizi : Karşılaştırmalı bir analiz. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F*, 19(2).
- Kaygısız., A. D. (2021). Covid-19 sonrası Türk turizm sektöründe oluşabilecek fırsatlar ve riskler. *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12(23), 79-95.
- Öztürk, & Kanuşağı ve Özcan. (2020). Covid 19 sürecinde Türkiye'de uygulanan para politikalarının etkileri. *Türk Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 5(2), 70-89.

- Peter, C. (2009). *European Cities and Towns 400-2000*. New York: Oxford University Press.
- Şanlı, O. (2020). Keynesyen model bağlamında covid-19 pandemisinin küresel ekonomiye muhtemel etkileri: ABD ve Çin ekonomileri üzerine bir araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 597-634.
- Sezal, & Levent. (2020). 2018 Ağustos krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkisi. *Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(August 2018), 17-32.
- Soylu, Ö. B. (2020). Türkiye ekonomisinde covid-19'un sektörel etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(6), 169-185.
- Terzioğlu, M., & Dişbudak, C. (2017). Krizlerin Türkiye'deki sanayi şirketleri üzerine etkilerinin analizi: sektörel yaklaşımı. *Ekonomi ve Yönetim Araştırma Dergisi*, 6(2), 24-47. <http://dx.doi.org/10.1016/j.encep.2012.03.001>
- Tunalı, H. N., & Pekçoşkun, K. (2019). Geleneksel bankalar ve katılım bankaları için panel verilerin analizi: Türkiye örneği. 3. *Sektörel Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(4), 1583-1601. <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.19.10.1185>
- www.Covid19.saglik.gov.tr. (2021). T.C. Sağlık Bakanlığı covid-19 bilgilendirme tablosu. <https://covid19.saglik.gov.tr/>
- www.Covid19.who.int. (2021). World Health Organization coronavirus (COVID-19) dashboard. <https://covid19.who.int/>
- www.Worldometers.info.tr. (2021). <https://www.worldometers.info/tr/>
- www.data.tuik.gov.tr. (2021). data.tuik. data.tuik.gov.tr www.Kgf.com.tr/index.php/tr. (2021). Kredi Greanti Fonu. <https://www.kgf.com.tr>
- www.Worldometers.info/tr. (2021). web site. <https://www.worldometers.info/tr/>
- Yalçın, D., & Tunay, K. bat. (2020). Kredi portföyünde sektörel yoğunlaşma ve risk ilişkisi: Türkiye örneği. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(22), 344-358. <https://doi.org/10.14784/marufacd.688328>
- Yıldız Conturk, F. (2021). Covid -19'un Borsa İstanbul üzerindeki etkisi: Bir ARDL sınır testi modeli. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 89, 101-112. <https://doi.org/10.25095/mufad.852088>
- Gençtürk, M., Senal, S., & Aksoy, E. (2021). COVID-19 Pandemisinin Katılım bankaları üzerine etkilerinin bütünlük CRITIC-MARCOS yöntemi ile incelenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 937185(92), 139-160. <https://doi.org/10.25095/mufad.937185>
- Arzova, Sabrı Burak, and Bertaç Şakir Şahin. 2021. "COVID 19'un Yarattığı Ekonomik Etkilerle Mücadelede Felsefesi, Araçları ve Karakteristik Özellikleri İslami Finansman Modelinin Rolü." *Bilimname*: 451-89. <https://dergipark.org.tr/tr/doi/10.28949/bilimname.861879>